

18 De Bergvennen

Jaap van Dijk en Wim Meyer (1947).

In het noordelijk deel van Twente, in het Brecklenkampse, waar zich ook de pas gerestaureerde ruïne bevindt van de havezathe Brecklenkamp, bevindt zich een groot aantal vennen die deels een uitgesproken hoogveen-karakter vertonen, deels een andere, ook heel typische structuur hebben. Het is de moeite waard om hier enige nadere aandacht aan te schenken. Een gedeelte van de vennen, de z.g. Lattropse vennen, zullen weldra verdwijnen; deze zijn voor ontginning prijsgegeven en reeds worden pogingen in het werk gesteld om hier voor de cultuur geschikte gronden van te maken. Maar ten noorden hiervan bevinden zich nog een kleine 15 vennen, grote en kleine, die bijna alle in een nog ongerepte staat verkeren, hoewel enkele temidden van gecultiveerde gronden liggen. De vegetatie blijft in stand door de eeuwenlange bemoeienissen van de mens, die door afplagging, branden en steken van deze gronden profiteert. Het zijn deze terreinen, die, botanisch gezien, allerlei juweeltjes bevatten. Ieder jaar weer opnieuw worden er tijdens de bondskampem van de N.J.N. excursies heen gehouden om de luisterrijke vegetaties te bestuderen. Fortuinlijke excursies vinden er dan lavendelheide, eenarig wollegras, oeverkruid, waterlobelia en misschien een enkele ook wel de wolverlei, maar hier hoorden wij bijna nooit van. Eveneens komen het zeldzame vetblad en de parnassia op enkele plekken voor, en al deze planten, voorkomende in prachtig ontwikkelde plantengezelschappen, stempelen het gebied tot een monument van grote waarde.

Landschappelijk is het ook bijzonder mooi: de blinkende vennen met hoog in de lucht opvliegende kapmeeuwen, de heidevlakte met hier en daar groepjes vliegdennen en een eenzame berk, met op de achtergrond tegen de Rijksgrens aan de uitgestrekte dennenbossen, geven het geheel een bijzonder aspect.

In de westelijke helft is het beeld geheel anders: hier liggen de vennen temidden van houtwallen, enkele slechte weilanden en grote rietvegetaties, met hier en daar natuurlijke bosopslag, en hier vinden wij soms kleine stukjes blauwgrasland, waar we moeraswespenorchissen, handekenskruiden en parnassia vinden, afgewisseld door diverse zeggesoorten. Ook

komt hier welig moerashertshooi voor, een zeldzame plant, die met de goudgele bloemen een grote oppervlakte beslaat en waartussen allerlei zeldzaamheden te vinden zijn zoals: moerassmele, waterpostelein, vlot-tende bies, diverse zeldzame soorten blaasjeskruid en nog veel meer. Dan weer stuiten wij op de heidevelden waar beenbreek en gentianen rijke-lijk voorkomen tussen grote pollen pijpestrootje en waar wolverlei en stekelbrem te vinden zijn.

Over het ontstaan van deze vennen zijn verschillende meningen. De een beweert dat ze ontstaan zijn doordat het zand is verstoven; anderen zeg-gen dat het een oud beekdal is, maar het meest waarschijnlijk lijkt ons, dat het Bergvennencomplex een relict is uit de ijstijd, toen het landijs in de leemkuilen achterbleef en pas later is gaan smelten. De kommen die toen ontstonden zouden dus oorspronkelijk gevuld geweest zijn met het smeltend ijs, dat in de bekkens van het leem bleef staan. Hoe het ook zij, dergelijke vennen zijn in ons Nederlandse landschap uiterst schaars geworden, en het is onze plicht deze zoveel mogelijk in ongerepte toe-stand te bewaren.

De Bergvennen behoren in het Twentse landschap, evenzeer als de stroom-dalen, de maten en de bossen, het essenlandschap bij Ootmarsum en het hoevelandschap bij het Lutterzand.

Botanisch-sociologische beschrijving van de vennen.

I. De vennen in het zuidoostelijke gedeelte.

De kleinere vennetjes waarbij we belandden leverden als het ware een voorproefje. Ze bezitten een zeer flauwe glooiing, zodat er een brede, periodiek overstroomde randzone ontwikkeld is. Met eerbied bekeken we daar op de enigszins kale zandbodem tussen veel beknolde moerasrus, een beetje sikkelmos (*Drepanocladus*), puntig veenmos (*Sphagnum cuspidatum*) en schriële waternavel het pronkjuweeltje van dit vennetje: waterlobe-lia. Wat zijn bloemen betreft een heel wat opvallender verschijning dan het weegbreeachtige oeverkruid, dat hier met zijn stekelige rozetjes in massa's groeit. Iets hogerop op een droger gedeelte zagen wij dat lobe-lia ontbreekt en waternavel, oeverkruid en vooral ook het sikkelmos overheersen.

Onze veenmosliefhebber maakte ondertussen een plantensociologische op-name van de volgende zone, waar *Sphagnum cuspidatum* een dichte vacht vormt en een enkele witte snavelbies zijn pruikje omhoog steekt. Nadat wij ons nog even verlustigd hadden aan een afgeplagd stukje heide met

een pioniervegetatie van de beide snavelbiezen (witte en bruine), kleine zonnedauw en bijbehorende mossen (o.a. *Gymnocolea inflata* en *Sphagnum tenellum*) togen we over het hoger gelegen dopheideterrein naar de volgende terreininzinking:

Het Grote Ven. Daar sopten we al gauw rond in de natte veenmoskussens, bewonderden de prachtige zonering van bruine naast witte snavelbies (hier nu eens niet op afgeplagd terrein groeiend!), en vielen van de ene ontdekking in de andere. Hier en bij enkele aangrenzende vennetjes, brachten we zo verder de hele dag door met kijken, genieten, opnamen maken en mossen verzamelen.

We willen nu in logische volgorde van de vegetatie-ontwikkeling van nat naar droog gaand iets vertellen van wat we hier zagen (zie de tabel).

Het open water. Om dus te beginnen met het ven zelf: wij waren natuurlijk nieuwsgierig naar wat daar op de bodem groeide en in het water zweefde. Al pootje badend kwamen we daar achter. Je voelde overal de stekelige platte bladen van waterlobelia en de ronde bladen van oeverkruid in je zolen prikken en je concludeerde daaruit een behoorlijke bedekkingsgraad.

Tussen het algenflap dat wij opvisten, zaten enkele waterveenmossen (*Sphagnum cuspidatum* en *Sphagnum obesum* (= *subsecundum* s.l.)) en enkele niet zo gauw te definiëren mossen, die achteraf watervormen van *Drepanocladus fluitans* en *Gymnocolea inflata* bleken te zijn. De moeite waard was hier de vondst van naaldwaterbies.

De Buitenste oevervegetatie (opname 29 en 30). We zagen dat dit waterplantengezelschap op verschillende manieren in de oeverflora overgaat, hier eens onmiddellijk in een nat Sphagnetum en op andere plaatsen meer geleidelijk, bv. via veenpluisvegetaties, in een mozaïek van pollen met wateraardbei en spaarzaam wat gewone zegge, kruipend struisgras, riet en halfondergedoken *Sphagnum cuspidatum* en *Sphagnum subsecundum* met daartussen open water waarin veenwortel rondrijft. Een zuurgraadbepaling gaf hier pH 4,9 tot resultaat!

Sphagnum cuspidatum-zone (opname 36 en 34). Iets hogerop in de zeer flauw glooiende oevergedeelten bleken *Sphagnum cuspidatum* en *Sphagnum subsecundum* (watervorm) volkomen de boventoon te voeren in de nog erg

TABEL VAN OPNAMEN LANGS HET GROTE VEN.

Opname nummer	natte randzone		Sphagnum cuspidatum zone		Rhynchosporazone				Sphagnum magellanicum zone		
	29	30	36	34	39	33	37	37a	38	31	
Datum	9 juli 1946		-	-	-	-	-	-	-	-	
Oppervlakte in m ²	25	25	10	20	.	5	3	.	.	4	
Bedekking kruidlaag in %	30	30	20	20	25	30	45	40	20	30	
Bedekking moslaag in %	40	90	90	90	100	90	90	70	100	100	
Polygonum amphibium	+1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	veenwortel
Carex nigra	+1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	gewone zegge
Eleocharis palustris	1.2	+2	.	.	.	.	.	.	.	.	waterbies
Phragmites australis	+1	.	1.1	.	.	.	.	.	.	.	riet
Juncus effusus	+2	.	+2	.	.	.	.	.	.	.	pitrus
Eleocharis multicaulis	.	.	+2	.	.	.	.	.	.	.	veelstengelige waterbies
Potentilla palustris	2.2	.	+2	.	.	.	.	.	.	.	wateraardbei
Lycopus europaeus	.	.	+1	.	.	.	.	.	.	.	wolfspoot
Drepanocladus cf. lycopodioides	+2	.	.	+2	.	.	.	.	.	.	wolfsklauwmos
Juncus bulbosus	+2	.	+2	+1	.	.	.	.	.	.	moerasrus
Agrostis canina	1.2	.	1.2	.	.	.	.	.	.	+1	kruiwend struisgras
Hydrocotyle vulgaris	+1	.	+1	+1	.	+1	.	.	.	.	waternavel
Sphagnum subsecundum s.l.	3.2	4.4	3.3	.	5.5	+2	.	.	.	.	
Sphagnum cuspidatum	1.2	3.4	4.5	5.5	2.2	1.2	+2	.	+2	+2	puntig veenmos
Molinia caerulea	+2	.	+1	1.2	1.1	+1	+1	+1	+1	+1	pijpestrootje
Eriophorum angustifolium	2.1	3.2	2.2	1.1	1.1	+1	+1	+1	1.1	1.1	veenpluis
Drosera rotundifolia	.	.	1.1	+1	.	1.2	1.2	1.1	1.2	1.1	rondbladig zonnedauw
Rhynchospora fusca	.	.	.	2.2	2.2	1.2	1.2	1.2	.	.	bruine snavelbies
Rhynchospora alba	.	.	+1	+1	1.2	2.2	2.2	.	+1	+2	witte snavelbies
Drosera intermedia	.	.	+2	1.2	+1	+2	1.2	1.1	.	.	kleine zonnedauw
Erica tetralix	.	.	.	+1	.	2.2	2.2	2.2	2.2	3.2	dopheide
Gymnocolea inflata	.	.	.	.	.	1.2	1.2	+2	.	+2	broedkelkje
Odontoschisma sphagni	.	.	.	+1	.	+2	+2	.	.	.	veenlevermos
Sphagnum papillosum en palustre	.	.	.	+2	.	+2	.	+2	3.4	.	
Sphagnum tenellum	.	.	.	.	.	2.3	2.3	+2	.	.	
Sphagnum compactum	.	.	.	.	.	4.5	4.5	4.3	.	.	
Lycopodium inundatum	.	.	.	.	.	+1	.	1.1	.	.	
Calluna vulgaris	.	.	.	.	.	+2	.	.	.	+2	moeraswolfsklaw
Narthecium ossifragum	.	.	.	.	.	.	1.1	1.2	.	.	struikheide
Scirpus caespitosus	.	.	.	.	.	.	+2	.	.	.	beenbreek
Telaranea setacea	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	veenbies
Sphagnum magellanicum	.	.	.	.	.	.	.	.	+2	.	
	.	.	.	.	.	.	.	.	4.5	5.5	

drassige moslaag. Terwijl hier in de kruidlaag de witte pluimen van veenpluis het aspect bepalen, komen waternavel, moerasrus, pijpestrootje en veelstengelige waterbies verspreid voor.

De Snavelbies-zones (opnamen 34 t/m 37a). We belandden nu in de eerste zône, die met waterdichte schoenen droogvoets begaanbaar was, de veenmosgordel met bruine snavelbies. De talrijke bruine plukjes van dit biesje maken deze gordel al op enkele tientallen meters zichtbaar. *Sphagnum cuspidatum* vormt hier, nu helemaal boven water verheven, dichte kussens, het bedje waarin de snavelbiezen (de witte zit er ook een beetje doorheen) en kleine zonnedauw en zelfs al een enkel dopheideplantje kunnen ontkiemen.

Prachtig hierop aansluitend volgt dan een tikje verder van het open water verwijderd een zone met dominantie van witte snavelbies en voor de verandering in de moslaag overheersing van *Sphagnum compactum* en *Sphagnum tenellum*, kennelijk als gevolg van de iets drogere standplaats. Het is wel typisch dat de snavelbiezen hier verschillen in optimum standplaats vertonen, terwijl ze op de afgeplagde heitjes meestal broederlijk tezamen groeien! Ook in de tabel komt prachtig tot uiting dat het optimum van bruine snavelbies voor dat van de witte valt, hoewel de amplitude van de witte breder is dan die van de bruine.

Wij zijn ondertussen beland in vegetaties waarin enkele levermossen ook een rol spelen o.a. broedkelkje (*Gymnonolea inflata*) en *Odontoschisma sphagni*. Vergeleken met de *Sphagnum cuspidatum*-tapijten is de flora hier interessanter en rijker. Zo ontdekten wij aan de hogere rand van de snavelbies-zones zeer smalle strookjes waarin ontelbare exemplaren van de prachtig geelgekleurde beenbreek prijkten. Met de rose klokjes van dopheide, de tere rozetjes van de beide zonnedauwsoorten (kleine en ronde), de typische, kruipende moeraswolfsklauw en de rijk afwisselende moslaag van veen- en levermossen (*Sphagnum compactum*, *Sphagnum tenellum*, *Gymnocolea* en *Odontoschisma*), vormt zoiets een luisterrijk geheel. Toen we met onze neus boven de grond dit alles uitgeplozen en in opnamen vastgelegd hadden, gingen we het nog een tikje hogerop zoeken.

Sphagnum magellanicum-zone (opname 38 en 31). Wij kwamen daar terecht in een gordel met dichte veenmoskussens, samengesteld door hiervoor nog niet gesignaleerde forsgebouwde soorten uit de z.g. *Cymbifolia*-groep.

De kruidlaag bestaat hier hoofdzakelijk uit de rose bloeiende dopheide, witgepluimd veenpluis en minder opvallende ronde zomedauw. In de moslaag voert nu het purper aangelopen veenmos (*Sphagnum magellanicum*) de heerschappij. Om het verschil met ons uitgangspunt eens te peilen, deden we hier opnieuw enkele pH bepalingen, met als uitkomsten 4,0 en 4,2. In het dichte mosdek, waarin veenbes en lavendelheide eigenlijk ook te verwachten zijn (bij een ander vennetje kwam de laatste wel voor!), zitten verschillende levermosjes verscholen (*Mylia anomala* en *Telaranea setacea*).

De droge heide. We zijn nu zo ongeveer in het hoogste niveau van dit drassige heideterrein aangeland, het domein van struik- en dopheide. Hier en daar is de struikheide bezet met klein warkruid. Een opname die we er maakten, had een volkomen andere samenstelling dan de vorige langs de venoever: een uiterst soortenarme kruidlaag, de moslaag rijk aan korstmossen (overwegend *Cladonia impexa* en *Cetraria islandica*, het zeldzame ijslands mos), terwijl heel schaars voorkwamen de levermosjes *Cephaloziella starkei* en de vrij zeldzame *Tritomaria exsecta*!

II. De vegetatie van de westelijke vennen.

Van de vier vennen die hier liggen, is de meest oostelijke ongetwijfeld het grootste en landschappelijk gezien ook het mooiste. Omringd door houtwallen, heiden en rietvelden en gecultiveerde gronden, ligt het van de weg af haast onzichtbaar in de vlakte verborgen.

Randvegetatie. Hier treffen wij een rijkelijke begroeiing aan van klein blaasjeskruid tussen mostapijten. Het zijn vooral de mossen schorpioenmos, sikkelmos (*Drepanocladus exannulatus*) en *Sphagnum cuspidatum* die er domineren, en in een ander gedeelte vinden wij er een indringing van wateraardbei, kattestaart, moerashertshooi, waternavel en enkele zeggesoorten, die de verlanding ter plaatse versnellen.

Meer naar het midden zijn het moerassmele en waterrus met gewone waterbies die het rijk alleen hebben en op sommige plaatsen is de gehele bodem bedekt met de rozetjes van oeverkruid en waterlobelia. In andere delen zijn het vooral kleine waterweegbree, *Chara delicatula* en fonteinkruid die de overhand hebben en nu eens meer dan eens minder voorkomen.

Rietkragen. Aan de overzijde van het ven wordt ons oog geboeid door een

geheel andere vegetatie. Hier komt het riet over een grote oppervlakte voor en bij nadere beschouwing blijken we met een groot aantal gezelschappen te doen te hebben.

Om te beginnen kunnen we in de noordoost rand van een faciesvorming van holpijp en grote boterbloem spreken en hier treffen we ook de adderwortel aan. Deze drie planten wijzen erop, dat het water hier een andere chemische samenstelling heeft dan in de andere gedeelten. De oorzaak zullen wij vermoedelijk moeten zoeken in het voorkomen van een kwel of, wat ook niet uitgesloten is, in de 'drainage' van de omringende gecultiveerde gronden.

Het eigenlijke riettapijt zelf beslaat een oppervlakte van enige honderden vierkante meters, en hier en daar treffen wij er een veelvuldige opslag aan van grijze wilg. Op andere plaatsen moet het riet de plaats delen met enkele zeggesoorten, waaronder voornamelijk cyperzegge en sterzegge.

Hier werd ook een vegetatief exemplaar van de vrij zeldzame orchidee sturmia gevonden; temidden van enkele rietbultjes, welig begroeid met diverse levermossoorten, o.a. Peltia, Marchantia en Calypogeia.

Op andere plaatsen komen de kleine zeggesoorten meer naar voren en hiervan willen we noemen: ster-, gewone, blauwe en afgeknotte zegge. In het uiterste zuidoosten van de rietkraag domineert plaatselijk pluimstruisriet.

De Moliniaterreintjes. Zoals reeds eerder opgemerkt werd zijn deze terreintjes niet groot. Ze munten echter in belangrijkheid uit door het voorkomen van parnassia, vetblad, moeraswespenorchis en andere orchideeën, oeder's zegge (Carex oederi: later gesplitst in Carex demissa = lage zegge en Carex serotina = late zegge. Hier wordt waarschijnlijk Carex serotina bedoeld, redactie.), diverse andere kleine zeggesoorten enz. Deze combinatie is buitengewoon zeldzaam geworden en het aantal blauwgraslanden in ons land is schrikbarend achteruit gegaan door ontwatering en ontginning. Hoewel dit terrein dus niet groot is, is het daarom toch gewenst deze stukjes te sparen.

Tussen deze terreintjes vinden wij hier en daar dopheide-tapijten en deze afwisseling maakt het geheel, hoewel slechts uiterst klein van oppervlak, toch zeer aantrekkelijk.

De moerashertshooivegetatie. De beide westelijke vennen herbergen veel

moerashertshooi. Deze plant - een voornamelijk kensoort van het oeverkruidverbond, het Littorellion - komt hier over grote oppervlakte voor en wordt vergezeld door allerlei typische begeleiders. Wanneer wij ons in de goudgele massa wagen, zakken wij elke keer in de modderige laag weg en wij moeten wel heel voorzichtig lopen om de tere planten niet al te zeer te beschadigen.

Ondergedoken moerasscherm, vlottende bies, moerasrus, egelboterbloem, waterpostelein, schildvruchtereprijs en zeegroene muur vinden wij er steeds weer terug en deze planten geven een mooi beeld van de associatie: de gemeenschap van veelstengelige waterbies, faciesvorming van moerashertshooi.

Jammer is het dat dit gedeelte zo bloot staat aan grove koeienpoten en hier en daar zelfs aan koeienflap, zodat het vermoeden wel gewettigd is, dat we nog maar een klein poosje van deze weelde zullen kunnen blijven genieten.

Het weideterrein bij de sloot. Het mag wel een groot toeval genoemd worden dat we dit gebied betraden. Op het eerste gezicht is er niet veel aan. Midden in een weide een hoefvormige sloot, waar de middenpol bestaat uit een vegetatie van allerlei klein grut.

De sloot zelf is weelderig begroeid met ondergedoken moerasscherm. Wanneer dit kleine spul in volle bloei staat, is het een lust om te zien. Het water zelf is minder plezierig. Hier zwemmen wel 15 cm lange bloedzuigers in en alleen al het gezicht van deze griezelige beesten is genoeg om de aftocht te blazen. Met waterlaarzen gewapend is het echter best te doen om er door te waden en dan stuiten we op een terreintje dat vroeger ongetwijfeld veel natter is geweest, maar dat na het graven van de sloot kennelijk is ontwaterd. Toch vinden wij er nog enkele bijzondere plantjes, die in hoofdzaak overeenkomen met de hertshooizone. Hier doet borstelgras het best en komt in bonte afwisseling voor met gentianen en waterpostelein, ondergedokend moerasscherm, mannagrass, waternavel, oeverkruid, diverse kleine rusjes en moerashertshooi. Ook dringt hier en daar pijpestrootje binnen en in de meeste delen heeft dit gras al heel wat terrein gewonnen. Met geknikte vossestaart en oeder's zegge vormt dit drietal, begeleid door de reeds eerder genoemde planten, de Moliniafase van de associatie.

Uit deze uiterst beknopte botanische beschrijving blijkt wel, dat het ge-

bied van de Bergvennen niet alleen landschappelijk, maar ook plantenso-
ciologisch van grote waarde is. In hoge mate dragen hier de vegetaties
van het oeverkruidverbond toe bij en ook die van het veenmosdek en de
heide. Ook ornithologisch is het gebied belangrijk. Weet U, dat hier nog
korhoenders voorkomen, de bruine kiekendief er broedt en het terrein
een gezocht oord is voor kapmeeuwen, snippen, eenden en dodaars? Zelfs
vinden wij er van tijd tot tijd sporen van reeën. Wij hopen dat al deze
dieren er nog lange tijd in volle ongestoordheid mogen toeven.

Toelichting bij de tabel (Wim meyer).

Alle vegetaties die we hier opnamen, kenmerkten zich door een vrij lage
pH (4,9 in opname 29 en 4,0 in opname 31). Dit zal wel de oorzaak zijn
van het nagenoeg ontbreken van begeleiders uit rietvegetaties en vege-
taties van grote zeggen.

Pijpestrootje laat hier weer eens zien hoe groot zijn oecologische ampli-
tudo eigenlijk is. Sphagnum subsecundum komt in water- en landvorm voor.
In hoeverre daaronder nog verschillende kleine soorten of variëteiten
schuilen, zou slechts experimenteel uitgemaakt kunnen worden. Vandaar
dat we hier alles als de soort in bredere zin hebben opgevat.

Tenslotte wordt aan de lezers zelf overgelaten om de opnamen van deze
tabel in het 'Overzicht'-systeem onder te brengen als men daar zin in
heeft.

